

Abstrakt om viktiga frågor

► **Cecilia Åsberg, Martin Hultman och Francis Lee** (red): *Posthumanistiska nyckeltexter*. Studentlitteratur 2012.

Salla Peltonen recenserar antologin *Posthumanistiska nyckeltexter* och menar att den presenterar välkomna politiska perspektiv på den akademiska forskningen, men att frågan om hur man tänker sig att teoretiskt tänkande kan förändra våra förhållningssätt till världen fortfarande kvarstår.

Den nytkomna antologin *Posthumanistiska nyckeltexter* består av centrala texter av författare som blivit aktuella framför allt inom det område inom kulturforskningen som kallas *den materiella, posthumanistiska* eller *ontologiska vändningen*. Detta teoriintensiva forskningsfält karakteriseras av ett kritiskt förhållningssätt till humanismens arv som en kulturell, politisk och akademisk tanketradition. "Den ontologiska vändningen" har särskilt kommit att beteckna ett nyväckt intresse för "tillblivandets processer" och "materiellt-semiotiska" förhållningssätt till de fenomen som studeras. Materialism betyder i detta sammanhang ett betonde av ontologiska frågor, inte att förväxla med materialism i en marxistisk vokabulär. Denna vändning mot det ontologiska bör förstås som en reaktion mot tidigare rådande paradigmen inom humaniora och kulturforskningen överlag, som primärt diskuterat kulturella fenomen som en fråga om språk och betydelse.

Ansatzerna har framförallt varit att historisera olika frågor och fenomen (till exempel kön, sexualitet, emotioner) som en effekt av språk, betydelsesystem och diskursteorier. Denna "språkliga vändning" synliggjorde kopplingar mellan makt och kunskap, och kom därmed (enligt kritikerna) att utesluta frågor om sakens natur, materialitet, kort sagt: verkligheten och konkreta förhållanden.

Posthumanismen kunde karakteriseras som en vidareutveckling av den tanketradition som skapats av den kritiska teorin och feministisk, postkolonial och poststrukturalistisk forskning, vilket även är det intellektuella arv som många av bokens texter på sätt eller annat förhåller sig till. Den röda tråden utgörs av att man vill politisera den akademiska forskningen, men trots detta är många av texterna väldigt teoretiska vilket aktualiserar frågan om relationen mellan teori och politik och i synnerhet hur man tänker sig att ett teoretiskt tänkande kan förändra våra förhållningssätt till världen.

Artiklarna i *Posthumanistiska nyckeltexter* ger en inblick i de diskussioner som feministiska forskare (**Donna Haraway, Rosi Braidotti, Karen Barad och Annemarie Mol**), kontinentalfilosofer (**Gilles Deleuze, Felix Guattari, Michael Serres**) och samhällsvetare (**Michael Callon, Annemarie Mol**) fört kring olika posthumanistiska förhållningssätt till det mänskliga och det icke-mänskliga, en tematik som utgör en

röd tråd i bokens introducerande kapitel. Det handlar om att se kopplingar mellan våra relationer till djur, miljö, natur, teknik och medicin, för att nämna några ämnesområden.

Begreppen *posthumaniora* och *posthumanism* är centrala i antologin. *Posthumaniora* syftar på en "radikal tvärvetenskap och ett både kritiskt och kreativt möte mellan kultur- och naturvetenskap" (s. 210), medan *posthumanism* betecknar flera sinsemellan olika synsätt, vars gemensamma nämnare är ett intresse för de förändrade villkoren för det

Posthumanismen kunde karakteriseras som en vidareutveckling av den tanketradition som skapats av den kritiska teorin och feministisk, postkolonial och poststrukturalistisk forskning, vilket även är det intellektuella arv som många av bokens texter på sätt eller annat förhåller sig till.

mänskliga som förändringar gällande teknik, demokrati, miljö och hälsa inneburit efter moderniteten.

I inledningen skriver *Cecilia Åsberg*, en av bokens redaktörer, att urvalet av texter i boken handlar om "en respons på både den filosofiska och politiska frågan om det socialas ontologiska status och det icke-mänskligas roll inom humanvetenskaperna" (s. 7). Centrala begrepp i boken är agens, ontologi och materialitet, samt etik och politik. En central aspekt av texturvalet i *Posthumanistiska nyckeltexter* är att de är texter som "går till rötterna för humanioras existensberättigande" (s.11).

Antologins bidrag fokuserar på olika sätt på materiellt-semiotiska figurationer, en term som används för att beskriva hur saker och ting blir till genom både språkliga, historiska, lokala och globala maktrelationer men också genom specifika biologiska och materiella villkor. I antologins introducerande kapitel illustreras detta förhållningssätt genom ett exempel. Svaret på frågan "varför är Thaimat så kryddstark?" synliggör enligt redaktörerna hur många olika fenomen, språkliga, materiella, politiska och etiska, sammanflätas i en "ontologins politik".

Genom att närma sig Thaimat som en materiell-semiotisk figuration illustreras ett metodologiskt tillvägagångssätt för att "packa upp" eller "reda ut" en verklighet i dess materiellt-semiotiska invecklingar, sediment, flöden av makt och motståndrelationer" (s. 36). Redaktörerna skriver: "Smaken på Thaimat som vi känner den hänger ihop med en omfattande kosmopolitisk apparat av makt, inflytande och motstånd [...] kemiska-organiska-reagenser ("chili-agens"), sociala villkor och av mänskliga såväl som icke-mänskliga sätt att föröka sig på" (s. 38).

Det handlar inte enbart om att analysera fenomenet chili och thaimat ur olika synvinklar, utan om att förstå hur olika förutsättningar (biologiska, historiska, materiella och språkliga) samverkar i skapandet av olika fenomen.

Redaktörerna beskriver hur koloniserarna hämtade chilipepparn från Brasilien till Sydostasien, vilket förändrade både chiliplantans odlingsmönster samt de koloniala subjektens konsumtionsmönster. Chiliplantan odlas idag världen över eftersom den tål olika klimatförhållanden.

Alla bidrag berör på sätt eller annat vetenskapens, filosofins och den västerländska tanketraditionens politiska aspekter, men det som blir iögonfallande då man läser bokens texter är att de flesta trots sin kritik diskuterar på en otroligt abstrakt nivå.

Thaimatens kulturella associationer vittnar delvis om en exotisering av andra kulturer, thaimat ses till exempel ofta som exotisk, mera "naturlig" och därför kanske som mera hälsosam. Fenomenet återspeglar sig i populära råd om dieter, i damtidningarnas relationstips (chili är bra för hjärtat, ger endorfinkickar och skapar välbefinnande). Hybridformer av chilin är till exempel chilichokladen som kan ses som en form av lyxkonsumtion, men chilin används även som ett mer eller mindre syntetiskt vapen, till exempel då polisen använder sig av pepparspray vid kravaller.

Chilins agens beskrivs här alltså som kopplat till kropps-

liga processer, via chilins roll i kemiska reaktioner och neurologiska processer som välbefinnande, men också genom makt och motståndrelationer (kolonialismens arv och polisens vapen), kön, ras och sexualitet. Genom detta exempel vill redaktörerna belysa hur ett fenomen som till exempel "chili" eller "thaimat" har kopplingar till en rad frågor som på olika sätt vittnar om ideologiska kamper och materiella villkor i en globaliserad värld. Exemplet används för att illustrera det posthumanistiska förhållningssättet, till skillnad från humanistiska analyser där människan är den självklara aktören och subjektet.

Bokens bidrag är innehållsmässigt varierande och det posthumanistiska illustreras därmed med några sinsemellan väldigt olika texter. Varje översatt text föregås av en introduktion till författaren och i slutet av boken finns en ordlista över viktiga nyckelbegrepp. Bokens upplägg är därmed väldigt pedagogiskt och passar sig väl för vem som helst som är intresserad av tematiken, men som inte är helt insatt i de teoretiska diskussionerna.

Ett gemensamt tema är dock uppluckringen av hierarkiska dikotomier, skillnadstänkande (man/kvinna, subjekt/objekt, människa/djur, natur/kultur) och ett ifrågasättande av människan som ett självklart centrum för vetande, kunskande och för världen i allmänhet. Donna Haraways bidrag, "Sällskapsarter", som inleder antologin, diskuterar den plats djuren kommit att få som "andra" inom filosofin och vetenskapen, i likhet med kvinnor, barn och de koloniala andra. Haraway ger plats åt ett annorlunda, posthumanistiskt förhållningssätt till djur som är nyfiken, uppmärksam, kom-

municerande, i kontrast till det som har formats i den institutionaliserade västerländska filosofiska och litterära kanon: "de som observerar riktiga djur och skriver om dem men aldrig möter deras blick, och det andra förekommer bland dem som engagerar sig i djur endast som litterära och mytologiska figurer".

Haraways text vittnar om hennes transdisciplinära bakgrund, som utbildad biolog och kulturanalytiker. I texten sammanflätas naturvetenskapliga perspektiv med kulturanalyser gällande kapitalismens, könssystemets och rasideologins uttrycksformer i våra möten med och i samlivet med sällskapsarter.

Rosi Braidottis bidrag är liksom Haraways ett ypperligt exempel på vad en feministisk kritik av ett humanistiskt tänkande kan vara. I texten "Att bli kvinna: om förkroppsligade skillnader" tar hon avstamp i en rad samtida kulturhistoriska och samhällsliga fenomen (prinsessan **Dianas** död, de tusentals namnlösa asylsökande som finns i Europa), och analyserar dessa som uttryck för ett slags kroppsmaterialism.

Kroppen för Braidotti är "ett komplext samspel av synnerligen konstruerade sociala och symboliska krafter: det är inte essens, inte heller en biologisk substans, utan ett kraftfält, en yta för intensiteter, ren simulacra utan original" (s. 123). Kroppen blir utgångspunkten i hennes analys av ett skillnadstänkande som präglat Europas kulturhistoriska arv och som delat upp världen i människa/djur/maskin, svart/vit, kvinna/man.

Braidotti har framförallt inspirerats av Deleuze och Guat-

tari, som i antologin representeras genom en text som består av utdrag ur introduktionen till deras bok *Tusen plattåer*, utdrag som främst fokuserar på begreppet *rhizom*. Deleuze och Guattari är kända för sin strävan att skapa nya begrepp som framför allt presenteras genom olika bilder och metaforer. Detta gäller även texten kring rhizombegreppet som framför allt ger en inblick i deras filosofiska stil, deras sätt att komponera nya kopplingar mellan kunskap, vetenskap, filosofi och politik.

Texten utgör tillsammans med Michael Serres bidrag "Teorin om kvasi-objekt" och Karen Barads text "Posthumanistisk performativitet: mot en förståelse av vad materia betyder" de mest utmanande och kanske svårlästa delarna av antologin, eftersom de på olika sätt kommenterar teman inom filosofin som sträcker sig bortom enskilda författare, begrepp eller en specifik filosofisk fråga.

Serres text behandlar en central fråga inom posthumanistiska studier och strävar till att visa hur "objekten alltid är invävda i relationer med subjekt och subjekt, vilka inte går att skilja från objekten" (s. 129). Serres text är ett utdrag ur boken *La parasite* och är stilmässigt en fragmentarisk text som gränsar mot ett kvasifilosofiskt, poetiskt språk. Serres, som skrivit boken *Conversations on Science, Culture and Time* med **Bruno Latour**, hör till ett av klassikernamnen då det handlar om posthumaniora eller materialistisk semiotik.

Texten om kvasi-objekt berör egentligen mera tematiken kollektivitet och kollektiva aspekter av de sociala relationer vi har med varandra samt hur olika sociala institutioner även är ideologiska, än om problematiken subjekt-objekt i sig. Exempel på kvasi-objekt ges i texten, men dessa framstår snarast som fragmentariska iakttagelser om bollspel, foster, parasiter och grekiska myter. På så sätt är Serres text väldigt "fransk".

Karen Barads artikel är antagligen en av de mest citerade texterna inom dagens genusforskning. Hennes bok *Meeting the Universe Halfway* har introducerat en ny teoretisk vokabulär inom fältet och till dem som har inspirerats av henne hör både mode- och arbetslivsforskare.

Barad, som är utbildad fysiker, tar sig an frågan om språk och verklighet. Denna relation ses som en fråga för den feministiska teorin genom en diskussion av **Niels Bohrs** filosofiska fysik. Barads centrala argument i artikeln är att "kunskapspraktiker och varande inte är isolerade från varandra, istället är de invecklade i varandra". Barad menar att isärhållandet av ontologi och epistemologi är "ett eko från en metafysik som vidhåller en inneboende skillnad mellan människor och icke människor, subjekt och objekt" och hon föreslår termen "onto-epistem-ologi-studier av kunskapspraktiker i varande" som ett bättre sätt att tänka på hur det icke-mänskliga, materiella och konkreta studieobjektet blir betydelsefullt i vetenskapliga sammanhang.

Barads centrala bidrag handlar alltså om hur hon förstår varande som något obestämt och därmed föränderligt. Poängen med Barads posthumanistiska materiella teori är att belysa hur saker formas genom olika former av "agens" som inte enbart är kopplade till mänsklig avsiktlighet eller subjektivitet.

Michael Callons bidrag utgör en klassikertext inom aktör-nätverksteorin (ANT). Callon är känd för sina fallstudier som illustrerar hur natur och kultur konstrueras tillsammans och hur teknik, vetenskap, samhälle och ekonomi utvecklas hand i hand. I antologibidraget presenteras tanken om "generaliserad asymmetri", en metod enligt vilken samhälle och natur i vetenskaplig forskning bör behandlas med samma analytiska vokabulär. Detta illustreras genom en diskussion om pilgrimsmusslor och fiskare i St. Brieucbukten.

Callon vänder sig mot sociologers tendens att förstå naturen som osäker, att naturen kan agera oförutsägbart, men

Frågan är om det krävs ett teoretiskt kunnande för att ta till sig dessa posthumanismens centrala poänger gällande de etiska och politiska aspekterna kring vår existens, eller om det kanske vore skäl att reflektera överlag kring förväntningarna på vad det teoretiska arbetet skall tänkas utträta.

inte samhället, vilket enligt honom skapar en problematisk partiskhet i forskningen. Hans bidrag handlar alltså om att få forskare att problematisera förklaringsmodeller där sociala faktorer anges som skäl till hur teknik och samhälle utvecklas.

Antologins sista bidrag, "Ontologins politik: ett ord och några frågor" av Annemarie Mol, diskuterar hur sjukdomar iscensätts genom skiftande praktiker. Som exempel använder Mol anemi och visar hur anemi iscensätts och "blir till" på olika vis, beroende på om det iscensätts, som hon kallar det, genom en klinisk diagnos, statistisk analys eller patofysiologiskt. Därmed, argumenterar hon, kan man tala om tre olika verkligheter som samexisterar sida vid sida.

Medan patofysiologin endast känner till individer, så skapar till exempel den statistiska definitionen av anemi även könsskillnader eftersom man för att kunna få statistiska normer mellan populationer måste separera på olika grupper (män och kvinnor). Detta innebär enligt Mol till exempel att "om medicinen skulle iscensätta alla avvikelser på individuella sätt skulle många av de "ovedersägliga" biologiska könsskillnaderna helt enkelt försvinna" (s. 189). Därmed menar Mol att till exempel frågan om betydelsen av att arbeta med individuella normer i medicinen inte enbart handlar om "anemins verklighet" utan även om kvinnor och män som verklighet.

Därför kan man med Mol tala om en ontologins politik i de praktiker som finns kring att diagnostisera och bota anemi. *Ontologisk politik*, skriver Mol, "antyder en länk mellan det reella, verklighetsbetingelserna vi lever med och det politiska" (s. 193). Hur vi skall förstå detta lämnar Mol dock öppet för vidare diskussion.

Många av bidragen strävar till att komma ifrån former av binär logik som strukturerat förhållningssättet till många av de frågor som humanismen aktualiserat. Alla bidrag berör på sätt eller annat vetenskapens, filosofins och den väster-

ländska tanketraditionens politiska aspekter, men det som blir iögonfallande då man läser bokens texter är att de flesta trots sin kritik diskuterar på en otroligt abstrakt nivå. Dualismen subjekt/objekt strukturerar i de flesta bidragen sättet på vilket diskussionen förs.

De flesta bidragen inför ett perspektivskifte på hur man kan närma sig det fenomen som skall studeras – men frågan är om dessa perspektivskiften faktiskt handlar om en ontologisk vändning eller om materialitet i sig. Då Mol säger att ontologins politik inte handlar om perspektivism, om att uppmärksamma olika perspektiv på samma verklighet, utan om att det finns olika verkligheter, kan man fråga sig vilken roll ordet 'verklighet', 'samma' och 'olika' här egentligen har. Att tala om verkligheten som multipel antyder, menar Mol, att en verklighet uppförs snarare än observeras (vilket är en central poäng i många av bidragen). Men kritiken hon själv kommer med handlar om att uppmärksamma precis olika perspektiv som iscensätter en viss "verklighet", även om dessa "perspektiv" kan innebära olika praktiker, olika sätt att till exempel fastsätta en diagnos.

Den posthumanistiska ansatsen till att decentrera det humanistiska subjektet, att visa på en kontinuitet mellan vetenskapernas självförståelse, praktiker och politiska och etiska frågor är en välkommen utveckling inom humanvetenskaperna och framför allt ansatserna till att utveckla allt mera tvärdisciplinära forskningsprojekt bör ses som fruktbara. Det är likaså välkommet att man börjat uppmärksammat "nya politiska aktörer", det icke-mänskligas roll i en posthumanistisk anda, men frågan är vad det är som står på spel, om posthumanismen inför något annat än ett perspektivskifte och vad detta andra då i så fall innebär?

I inledningen skriver Åsberg: "De olika posthumanistiska angreppssätten presenterade här situerar sig i världslighet, de påminner om hur mänsklig överlevnad är intimt förbunden med världslig kontext, med de andra icke-mänskliga djurens och den biologiska mångfaldens existens" (s. 9-10). Trots detta påpekande och betonande av det världsliga och reella förblir antologins bidrag framförallt en inblick i en högteoretisk diskussion, där det posthumana framställs som teoretiska insikter om "ontologi" och "varande".

En central aspekt av posthumanistiska angreppssätt är att inte *a priori* anta eller skapa motsatser mellan natur och kultur, människa och djur och så vidare. Som redaktörerna skriver är det "hög tid att ställa nya frågor om vilka framtider, livslopp, aktörer och politiska subjekt möjliggörs [...] när gerna visat sig vara delmekanismen snarare än essensen av mänskligt varande, när vetenskapskulturerna är så uppskruvade att de dekonstruerar sig själva [...]. Den posthumana insikten framför andra är att vi är i verkligt behov av såväl etiskt som ekologiskt mer hållbara termer, situerade analysbegrepp och icke-totalistiska kategorier för att bistå vår komplicerade, både humana och icke-humana värld" (s. 43).

Frågan är om det krävs ett teoretiskt kunnande för att ta till sig dessa posthumanismens centrala poänger gällande de etiska och politiska aspekterna kring vår existens, eller om det kanske vore skäl att reflektera överlag kring förväntningarna på vad det teoretiska arbetet skall tänkas utträta.

Salla Peltonen är doktorand i kvinnovetenskap vid Åbo Akademi